

взаимосогласования с приоритетами и основными направлениями развития всего народнохозяйственного комплекса. Состояние трудового потенциала — это не только важнейшая компонента экономического роста (наряду с созданным ВВП, объемами и структурой экономики, степенью технологической модернизации отраслей и видов деятельности), но и результат проводимой государством и частным сектором экономической политики.

Література

1. Чижова Л. С. Трудовой фактор в макроэкономических прогнозах // Проблемы прогнозирования. — 2008. — № 4. — С. 71—81.
2. Моргунов В. П. Факторы, определяющие развитие человеческого капитала в экономике, основанной на знаниях // Экономические науки. — 2008. — № 6. — С. 124.
3. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=21&idArt=1902#1 (дата обращения: 10.07.2012).
4. Российский статистический ежегодник. 2011: Стат. сб. / Росстат. — М., 2011. — 795 с.
5. Информация о социально-экономическом положении России. Федеральная служба государственной статистики. — М., 2011.
6. Россия в цифрах. 2011: Стат. сб. / Росстат. — М., 2011. — 581 с.
7. Современная демографическая ситуация в РФ // Вопросы статистики. — 2008. — № 12. — С. 33.
8. Миккульский К. Формирование новой модели занятости. // Экономист. — 2007. — № 3. — С. 47—52.
9. Труд и занятость. 2011: Стат. сб. / Росстат. — М., 2011. — 637 с.
10. Усачев В. И. Резервы пополнения трудового потенциала России в среднесрочной перспективе // Народонаселение. — 2008. — № 2. — С. 143—149.

Статтю подано до редакції 25.06.2012 р.

УДК 316.42:338.45

В. П. Антонюк, д-р екон. наук,
головний науковий співробітник відділу економічних проблем
соціальної політики ІЕП НАН України

СОЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ВИМОГИ ДО ОСОБИСТОГО ЧИННИКА ВИРОБНИЦТВА

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено сутність соціального потенціалу, його складових. Визначено його роль у забезпеченні сталого роз-

виту. Сформульовано основні вимоги до особистого чинника виробництва в контексті потреб сталого розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціальний потенціал, сталий розвиток, особистий чинник виробництва, підприємець, працівник, споживач.

АННОТАЦІЯ. В статье исследована сущность социального потенциала, его составляющих. Определена его роль в обеспечении устойчивого развития. Сформулированы основные требования относительно личного фактора производства в контексте потребностей устойчивого развития.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социальный потенциал, устойчивое развитие, личный фактор производства, предприниматель, работник, потребитель.

ANNOTATION. The article investigates the nature of social potential and its components. This work defines its role in ensuring sustainable development. Author accents on the main requirements for the personal factor of production in the context of the needs of sustainable development.

KEY WORDS: social potential, sustainable development, personal factor of production, entrepreneur, worker, consumer.

Постанова проблеми. Україна ще в 1997 році приєдналася до процесу сталого розвитку. За цей час відбулися певні організаційні заходи щодо забезпечення реалізації принципів сталого розвитку: створено Націоналу комісію сталого розвитку України при Кабінеті Міністрів України, підготовлено урядовий проект Концепції сталого розвитку України. Верховною Радою України прийнято Основні напрями державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Не дивлячись на це, Україна не має вагомих успіхів у забезпеченні сталого розвитку, що свідчить про невирішеність теоретичних і практичних проблем даної моделі економічного розвитку.

В Україні проблематика сталого розвитку є предметом дослідження багатьох учених, у тому числі Б. Буркинського, В. Волошина, В. Гейця, Л. Мельника, І. Олександрова, О. Прокопенко та ін. Однак у більшості публікацій здебільшого увагу приділяється економічним та екологічним чинникам сталого розвитку. Недостатнє дослідження соціальних чинників і слабка їх активізація для забезпечення сталого розвитку є однією із вагомих причин відставання України у цій сфері.

Метою статті є визначення соціального потенціалу сталого розвитку та необхідних йому параметрів особистого чинника виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція сталого розвитку сформувалася в останні десятиріччя ХХ століття. Під *сталим розвитком* розуміється такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти в них свої потреби, коли будуть узгоджені екологічні, економічні та соціальні складові розвитку, коли техногенне навантаження не буде перевищувати можливостей навколишнього природного середовища до самовідновлення, а суспільство усвідомить перевагу екологічних пріоритетів над іншими.

Концепція сталого розвитку (sustainable development) значною мірою є продовженням концепції ноосфери, сформульованої академіком В. Вернадським у першій половині ХХ століття. Її сутністю є обов'язкова узгодженість економічного, екологічного та соціального розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля та відбувався соціальний прогрес, який визнає потреби та можливості розвитку кожної людини.

Формування концепції сталого розвитку обумовлено суттєвою зміною умов соціально-економічної життєдіяльності людини. У книзі «Ecological Economics. Principles and applications» Н. Daly та J. Farley зазначають, що відбувається перехід від «порожнього світу», який домінував на попередніх стадіях суспільного розвитку, до «наповненого», оскільки із зростанням економіки розмір екосистеми залишається постійним, а масштаб економіки відносно екосистеми, яка її в собі містить, весь час збільшується [1]. У контексті цього «порожнього світу» рукотворний капітал був обмежувальним чинником, тоді як природний і соціальний капітал були у надлишку. Тому логічним здавалось не брати до уваги екологічні та соціальні (зовнішні) ефекти, оскільки вони були передбачуваними, і зазвичай вирішуваними. В основі ідеї лежала думка, що стрімкий економічний розвиток допоможе стабілізувати зруйновані економіки і подолати бідність.

Економіка у своєму розвитку перейшла від ери, коли обмежувальним чинником економічного розвитку був капітал, створений людиною, до ери, коли обмежувальним чинником стає природний капітал, який ще залишився. Сьогодні ми живемо у світі, відносно наповненому людьми та інфраструктурами їх рукотворного капіталу. У цьому новому контексті необхідно концептуально переосмислити поняття і призначення економіки. У цій новій моделі має бути дотримано вимог екологічної сталості, соціальної справедливості та реальної економічної ефективності [2].

Наріжним каменем у визначенні сталого розвитку є забезпечення неубутного потенціалу задоволення потреб людини. При цьому мається на увазі не лише потреби нинішнього покоління, але й усіх наступних поколінь, що має забезпечити необмеженість у часі існування людської цивілізації.

В таких умовах мають мінятися підходи до процесу виробництва і споживання, стандарти рівня та якості життя. Задоволення потреб людини, яке визначає рівень життя, не може бути необмеженим і нерациональним. Якість життя також має змістити акцент із матеріального благополуччя людства на його духовний розвиток і благополуччя всієї еко-соціо-економічної системи Землі.

Генеральний секретар ООН на саміті по сталому розвитку у червні 2012 р. щодо цього висловився: «ми дуже довго прагнули прийти до процвітання, лише споживаючи. Сучасна модель розвитку — неефективна. Ми повинні приступити до створення нової моделі, розрахованої на економіку нового покоління, — моделі, яка відкидає міф про несполучність інтересів економічного зростання з інтересами довкілля. Проведення науково обґрунтованої державної політики дозволяє урядам посилювати свою економіку, долати бідність, гідно працевлаштовувати людей і прискорювати соціальний прогрес, при цьому дбайливо відноситись до вичерпаних ресурсів» [7]. Це стосується і України, якій необхідно паралельно вирішувати проблеми підвищення добробуту і сталості.

Забезпечення сталого розвитку можливе при відповідних економічних, соціальних та організаційних умовах. Передусім має бути сформований відповідний потенціал сталого розвитку: економічний, соціальний, екологічний. Під потенціалом більшість дослідників розуміють сукупність можливостей будь-якого суб'єкту суспільної діяльності (країни, регіону, підприємства, особи тощо) у вирішенні конкретних завдань та у досягненні поставлених цілей. Про важливість формування потенціалу сталого розвитку свідчить те, що в НАН України виконується цільова програма наукових досліджень «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів у посткризовий період».

Економічний та екологічний потенціали мають відповідати завданням сталого розвитку, що обумовлює їх специфічні характеристики.

В нашому розумінні *економічний потенціал* сталого розвитку являє собою таку систему засобів виробництва та виробничих відносин, у якій домінують ресурсозберігаючі та екологічно безпечні технології, види виробництва, форми його організації, а ін-

тереси та стратегії бізнесу враховують потреби та принципи сталого розвитку. Його структура має включати такі складові:

- еко- та соціобезпечні засоби виробництва, які включають захисні та очисні технічні засоби;
- ресурсозберігаючі та безпечні технології;
- таку організацію виробництва і бізнесу, яка спрямована на збалансованість виробничих, соціальних і екологічних результатів;
- довгострокову стратегію сталого розвитку виробництва на інноваційній основі;
- філософію бізнесу, сформовану у відповідності до принципів сталого розвитку.

Екологічний потенціал сталого розвитку — це здатність екосистеми до безперервного відновлення у тих якісних параметрах, які відповідають потребам соціального та економічного розвитку. Він має базуватися на:

- забезпеченні умов відтворення відновлювальних природних ресурсів (повітря, води, ґрунтів, природних ландшафтів);
- ощадливому використанні, а в окремих випадках консервації, невідновлювальних природних ресурсів;
- максимальному збереженні біологічного розмаїття планети Земля;
- неконфліктній інтеграції економічної, соціальної і природної системи у кожній країні, кожному конкретному регіоні.

Детальніше зупинимося на характеристиці соціального потенціалу сталого розвитку, що є предметом нашого дослідження.

Слід відзначити, що категорія «соціальний потенціал сталого розвитку» є малодослідженою і не визначеною. В окремих публікаціях, присвячених цій проблемі, дається перелік складових соціального потенціалу, однак не визначаються його риси у відповідності до потреб сталого розвитку. Так, С. В. Мошенін відзначає, що основними складовими соціального потенціалу є рівень та якість життя; освітньо-професійний рівень; демографічна структура та суспільні відносини [3]. С. В. Боголюбов до соціальної складової сталого розвитку зайнятість населення, створення нових робочих місць, оплату праці, доступність освіти, стан здоров'я, розвиток людського потенціалу та ін. [4]. У монографії «Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти» відзначається, що соціальний потенціал об'єднує трудовий і демографічний потенціали, а також відображає духовну та моральну сторони життя населення. У цілому соціальний потенціал національної економіки умовно можна поділити на три внутрішніх блоки ре-

сурсів: людські ресурси, соціальний капітал та соціальна інфраструктура [5].

Отже, важливим є уточнення сутності соціального потенціалу сталого розвитку, розробка його визначення, складових і ролі у забезпеченні сталого розвитку. При цьому ми виходимо із таких позицій: соціальний потенціал — це суспільне явище, яке характеризує розвиток соціуму; він охоплює усі складові соціальної системи і соціальних відносин; він має сприяти реалізації принципів сталого розвитку. Пропонується таке його визначення.

Соціальний потенціал сталого розвитку представляє нагромаджені можливості суспільства до забезпечення такої економічної і соціальної діяльності, яка відповідає потребам ефективного і ощадливого використання наявних ресурсів, збереження ресурсних можливостей розвитку для наступних поколінь, підтримки економічної, соціальної, екологічної безпеки та формування самовідтворювальної цілісної еко-соціо-економічної системи.

Соціальний потенціал сталого розвитку включає:

людський потенціал як основу соціуму і соціального розвитку;
людський чинник виробництва, який у сучасних умовах має форму людського та інтелектуального капіталів;

систему соціальних відносин, у тому числі соціальний капітал;
соціальну свідомість, яка обумовлена духовно-етичними нормами суспільства;

соціальну інфраструктуру, яка забезпечує відтворення і розвиток людського потенціалу;

соціальну політику держави, яка створює організаційні, економічні, інституціональні умови для розвитку соціально потенціалу.

Розвиток кожної складової соціального потенціалу створює умови для забезпечення збалансованого економічного, екологічного і соціального розвитку *шляхом формування відповідного принципам сталого розвитку особистого чинника виробництва, споживача та свідомого і соціально-відповідального члена суспільства* (рис. 1). Саме через удосконалення людської особистості, її потреб, продуктивних здібностей і свідомості можливе досягнення сталого розвитку.

У формуванні такої особистості значну роль відіграє рівень і якість життя населення шляхом створення достатніх умов для задоволення потреб, забезпеченні прав і свобод людини, розвитку її культурного, творчого, соціального потенціалу та соціальної відповідальності. Це здійснюється шляхом реалізації ефективної соціальної політики.

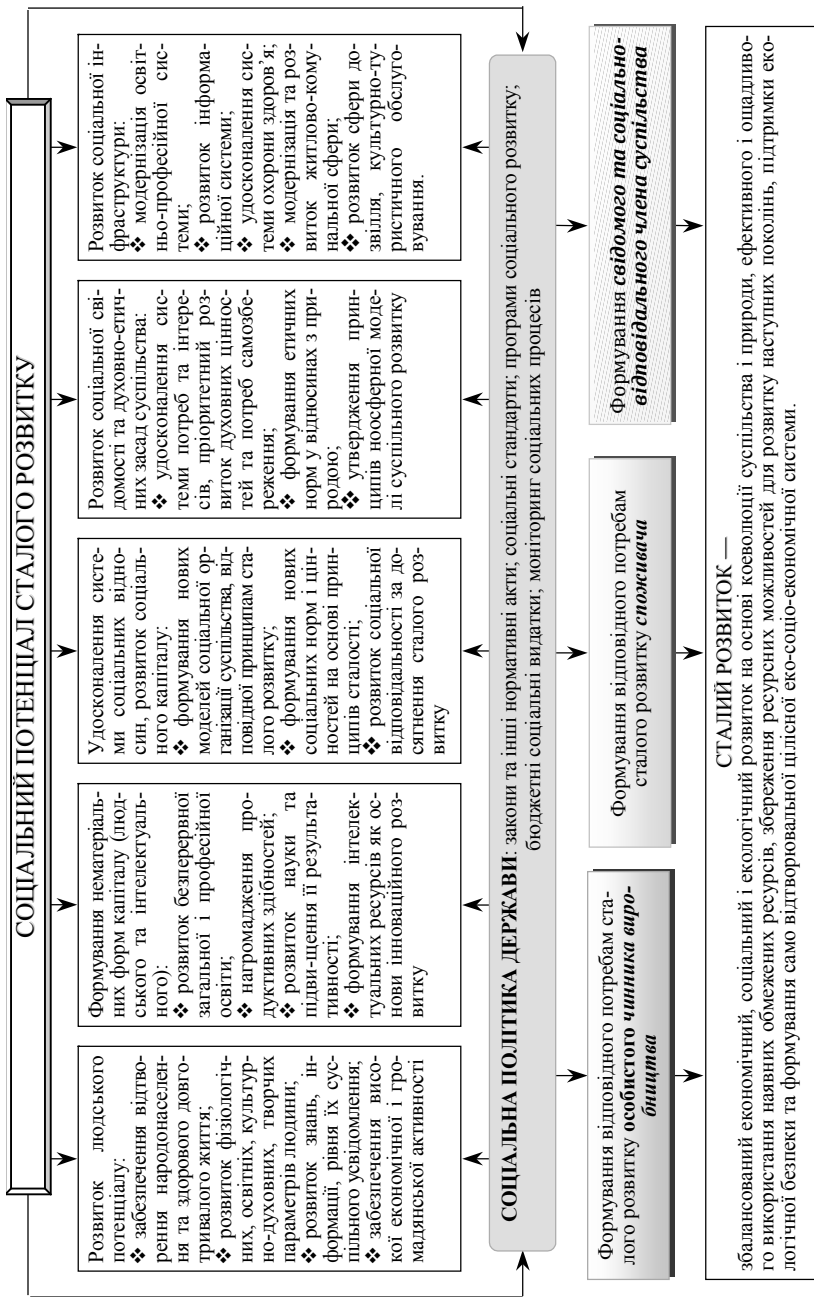

Рис. 1. Соціальний потенціал сталого розвитку

Під особистим чинником виробництва розуміється як підприємець-організатор виробництва, так і безпосередній працівник. Важливо, щоб їх інтереси, цілі, якісні параметри відповідали потребам сталого розвитку.

Для забезпечення сталого розвитку необхідно, щоб *підприємець (бізнесмен)*:

- усвідомлював безальтернативність сталого економічного розвитку;
- погоджував свої особисті цілі збагачення з вимогами ресурсних та екологічних обмежень;
- запроваджував у власну сферу економічної діяльності ресурсозберігаючі та екологічно безпечні технології;
- добровільно сплачував встановлені державою екологічні платежі;
- приймав активну участь у заходах із забезпечення сталого розвитку, які здійснюються державними органами і громадськими організаціями на території базування його підприємства.

З позиції сталого розвитку *працівник* також має володіти певними рисами відповідно вимогам сталого розвитку. До них слід віднести:

- екологічну грамотність, усвідомлення принципів сталого розвитку та його необхідності;
- високий рівень знань і кваліфікації, що забезпечує спроможність до інноваційної діяльності та впровадження новітніх технологій;
- відповідальне становлення до дотримання вимог технологічної і виробничої дисципліни як умова недопущення технологічних порушень і катастроф.

Споживач як один із найважливіших суб'єктів сталого розвитку, також має володіти відповідними рисами, до яких відносимо:

- екологічна грамотність і свідомо екологічна поведінка у сфері споживання;
- свідомо трансформація власних потреб та їх узгодженість із вимогами сталого розвитку;
- оптимізація і раціоналізація споживання, відмова від нераціонального і надмірного споживання будь-яких споживчих благ;
- опанування такими моделями споживання, які забезпечують мінімізацію побутових відходів.

Сталий розвиток вимагає формування нових параметрів у *кожного члена суспільства* з позицій розвитку його екологічної свідомості, соціальної відповідальності, його добровільної активної участі в усіх процесах формування засад сталого розвитку суспільства.

Висновки. У забезпеченні сталого розвитку провідну роль відіграє особистий чинник виробництва підприємства та працівник. Саме вони можуть забезпечити модернізацію та раціоналізацію виробництва відповідно до потреб сталого розвитку. Для цього необхідно:

формування в системі бізнес еколого-орієнтованої системи цінностей, утвердження принципів соціальної відповідальності у відносинах з природою;

забезпечення в системі професійної підготовки фахівців і робітників запровадження освітніх програм, адаптованих до вимог концепції сталого розвитку;

активне стимулювання державою запровадження на підприємствах енерго- і ресурсозберігаючих технологій, програм екологізації виробництва, запровадження екологічного менеджменту.

Для того, щоб забезпечити зміну системи виробництва у відповідності до потреб сталого розвитку, необхідно змінити свідомість і якісні параметри особистого чинника виробництва.

Література

1. *Daly H. Ecological Economics. Principles and applications* / H. Daly, J. Farley. — Washington: Island Press, 2004. — 454 p.

2. *Максимів Л.* Теоретико-методичні підходи до оцінювання якості життя та рівня добробуту в контексті концепції сталого розвитку / Л. Максимів, М. Мельникович // Україна: Схід-Захід — проблеми сталого розвитку: Міжнар. наук.-практ. конф., 2011 р., 22—23 вересня, м. Донецьк / редкол.: О. О. Шубін [та ін.]. — Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. — С. 85—88.

3. *Мішенін Є. В.* Соціальний потенціал як необхідна умова сталого розвитку аграрних підприємств / Є. В. Мішенін // Технології XXI століття. — 2010. — № 16 (Т. 2). — С. 4—5.

4. *Боголюбов С. В.* К вопросу о социальной составляющей устойчивого развития / С. В. Боголюбов // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю наук. діяльн. фак-ту екон. та менедж. СумДУ (м. Суми, 3—5 квітня 2012 р.): у 8 т. /за ред. О. В. Прокопенко. — Суми: Сум. держ. ун-т, 2012. — Т. 2. — С. 28—30.

5. *Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія.* / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т пром-сті. — Донецьк, 2012. — 534 с.

6. *Социально-экономический потенциал устойчивого развития: Учебник/* Под ред. проф. Л. Г. Мельника (Украина), проф. Л. Хенса (Бельгия). — Суми: ИТД «Университетская книга», 2007. — 1120 с.

7. Глобальное движение — за перемены. В Рио больше тысячи бизнес-лидеров со всех континентов заявляют: экономика в «обычном» стиле уже не работает. Пан Ги Мун, Генеральный секретарь Организации Объединенных Наций. ДЕНЬ // № 104, вторник, 19 июня 2012. — [Электронный ресурс].-Режим доступа <http://www.day.kiev.ua/230183#>

Статтю подано до редакції 27.06.2012 р.

УДК 330.101

М. В. Артамонова, канд. экон. наук,
доцент кафедры экономики труда и персонала
экономического факультета
МГУ им. М. В. Ломоносова (г. Москва, Россия)

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ БИЗНЕСА И РАЗРЕШЕНИЕ КОНФЛИКТОВ И СПОРОВ МЕЖДУ ОРГАНИЗАЦИЕЙ И ЕЕ ЗАИНТЕРЕСОВАННЫМИ СТОРОНАМИ

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена социальной ответственности бизнеса, разрешению конфликтов и споров в организации, между организацией и її зацікавленими сторонами, наведено приклади успішних російських соціально відповідальних компаній, що реалізують на практиці концепцію Стійкого розвитку і екологічної безпеки

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Соціальна відповідальність, взаємодія із зацікавленими сторонами, стійкий розвиток, стратегія інформування, стратегія реагування, стратегія залучення, принципи соціально відповідального бізнесу

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена социальной ответственности бизнеса, разрешению конфликтов и споров в организации, между организацией и ее заинтересованными сторонами, приведены примеры успешных российских социально ответственных компаний, реализующих на практике концепцию Устойчивого Развития и экологической безопасности

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Социальная ответственность, взаимодействие с заинтересованными сторонами, устойчивое развитие, стратегия информирования, стратегия реагирования, стратегия вовлечения, принципы социально ответственного бизнеса

ANNOTATION. Article is devoted to social responsibility of business, a resolution of conflicts and disputes in the organization, between the organization and stakeholders, examples of the successful Russian